

УДК 37.091.4 Ващенко
DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2176742>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

У статті висвітлено проблеми формування духовно-моральних цінностей дітей у творчій спадщині великого українського педагога Григорія Ващенко. Проаналізовано основні підходи педагога до завдань духовно-морального виховання молоді. Підкреслено глибинне значення думки вченого щодо засвоєння молодим поколінням національних традицій, культурної спадщини народу та наявності змістовного ідеалу для наслідування. Схарактеризовано важливість християнського підґрунтя у формуванні двох основних принципів виховного ідеалу – християнської моралі і української духовності. Показано доцільність обґрунтування українським педагогом стратегії тісної взаємодії таких інститутів виховання як родина, виховні заклади, церква і суспільство. Доведено, що у спадщині Г. Ващенко духовно-моральні аспекти є базовими в концепції українського виховного ідеалу.

Ключові слова: Г. Ващенко, українська духовність, християнська мораль, виховний ідеал, національні традиції, культурна спадщина.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудова Української держави передбачає вирішення надзвичайно важливого і невідкладного завдання: виховання свідомого громадянина, патріота своєї країни, національно-відданої, високодуховної, моральної та інтелектуальної особистості, здатної компетентно, фахово, науково обґрунтовано здійснювати прогресивні перетворення в країні, розвивати всі сфери життєдіяльності суспільства.

У часи будівництва демократичної, незалежної, вільної європейської держави проблема духовного відродження та морального вдосконалення є надзвичайно актуальною. Сучасна парадигма освіти передбачає визнання людини головною цінністю, яка розвивається в поєднанні з глобальним світом.

З усією гостротою стоїть питання, на яких цінностях будувати нову країну. На початку ХХ ст. в українській педагогіці проблеми національного виховання потужно розроблялися Б. Грінченком, В. Дурдуківським, І. Огієнком, С. Русовою, І. Франком. Ключову роль відводив розробці цієї теми видатний український педагог Г. Ващенко. Проте в кінці 20-х років ХХ століття політика у сфері національного виховання була спрямована на знищення національної свідомості українців, руйнування історичної пам'яті про народних героїв, націлена на перекручення та забуття подій минулого, висміювання народних традицій, звичаїв, обрядів, звуження сфери використання рідної мови. На нашу думку, національна система виховання повноцінно матиме вплив на формування особистості лише за умови її побудови на міцному національному підґрунті. Тому важливо використати внесок представника української педагогіки першої половини ХХ ст. Григорія Ващенко, якому належить обґрунтування основ духовно-морального виховання в концепції українського виховного ідеалу. Думки, ідеї Г. Ващенко потрібні сьогодні Україні, особливо в розбудові національної системи виховання, зокрема з таких важливих проблем, як духовність і моральність.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі і місця духовно-морального виховання особистості в розробці концепції українського виховного ідеалу у спадщині видатного українського педагога ХХ століття Г. Ващенко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема духовно-морального виховання підрастаючого покоління знайшла своє відображення у працях О. Вишневського, М. Євтуха, В. Жуковського, І. Сіданіч. Проблеми формування духовно-моральних цінностей молоді присвячені наукові

праці таких вітчизняних учених, як С. Головчук, І. Зязюн, Т. Климчик, Л. Москальова, А. Рідко-дубська, Н. Рогожкова, Т. Климчик. У контексті інших проблем це питання знайшло своє відображення в працях І. Беха, А. Бойко, Г. Гупана, І. Зайченка, О. Сухомлинської, В. Фазана.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових праць Г. Ващенко засвідчує, що проблема духовно-морального виховання особистості є однією з провідних у творчій спадщині науковця.

Категорія «мораль» розглядалася ним як система норм поведінки людини в житті особистому і суспільному [7, с. 141]. Оскільки мораль тісно пов'язана з природою людини, умовами її життя, релігійними віруваннями, то існують системи моралі, властиві окремим народам, – вважав Г. Ващенко. Систему моралі кожного народу характеризує розв'язання основних питань: про природу людини, основну мету її життя та критерії моральності. Як учений-педагог, глибоко релігійна людина, Г. Ващенко вважав, що розв'язання цих питань «...залежить перш за все від того, чи дана система моралі побудована на засадах релігії, чи вона є у своїй основі атеїстичною» [7, с. 142].

На його переконання більшість населення Європи, Америки та Австралії дотримуються християнської моралі. Християнська мораль в основі своїй має віру в Єдиного Бога, Творця, Промислителя всього видимого і невидимого, який є Абсолютною Правдою, Добром і Любов'ю [7, с. 142]. Людина як образ і подоба Божа творить матеріальні і духовні цінності і має свободу волі, керується в своєму житті заповідями Божими, в основі яких є любов до Бога і ближнього. Як виконання цих заповітів відбуваються прояви милосердя до хворих і немічних, бажання допомогти бідним, прощення ближнім їхніх провин, жертвування своїми інтересами заради блага ближніх. З огляду на це, якщо за Г. Ващенкою ідеал Добра є головним орієнтиром християнства, то основне завдання моралі покликане робити людину досконалішою, добрішою, поряднішою – у вселюдському сенсі. Г. Ващенко питання моралі розглядав всебічно і вважав, що, з погляду психологічного, до її складу входять елементи інтелектуальні, почуттєві і вольові. З інтелектуальним явищем пов'язані норми поведінки, обов'язки людини. З вольовим процесом – виконання цих обов'язків, а почуттєвий процес приносить задоволення або незадоволення з приводу тих чи інших вчинків. Тому моральне почуття має оцінковий характер [2]. Процес виховання моральних норм культури поведінки передбачає наявність позитивного зразка, який би мав вплив на засвоєння норм і правил, на розвиток моральних якостей, їх реалізацію в щоденному спілкуванні. Педагог зазначав, що саме в процесі виховання відбувається «формування особистості людини з метою наближення її до більш-менш чітко визначеного ідеалу» [3, с. 9].

Педагог переконаний, що ідеал українця базується на двох основних принципах: християнській моралі та українській духовності. Г. Ващенко розробив модель виховного ідеалу української молоді, зокрема аспекти теорії національного морального виховання («Виховання волі і характеру» (1952-1957), «Виховання любові до Батьківщини» (1954), «Виховний ідеал» (1964), «Мораль християнська і комуністична» (1962).

У праці Г. Ващенко «Виховний ідеал» детально проаналізовано виховний ідеал, який формувався у різні часи і наповнювався своїм конкретно-історичним змістом. Науковець виокремлює і характеризує більшовицький, християнський, загальноєвропейський і формує образ українського національного ідеалу. Вчений вважав, що за основу ідеалу «треба визнати той, що витримав іспит історії, найбільше відповідає психології народу та його призначенню, увійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості й у творах кращих митців і письменників, що стали духовними проповідниками свого народу» [5].

Педагог переконаний, що згідно християнського вчення на Землі панує моральний лад, встановлений Богом. Всяке пізнання в основі своїй має віру [7, с. 158], яка може хитатись, занепадати. Виховання християнина повинно утвердити його у своїй вірі, навчити переборювати «як внутрішні сумніви так і зовнішні спокуси». «Тому віра є добродійністю», – зазначав педагог. Вона ж є основою другої добродійності – надії як вияву твердості і міцності віри, жива віра не можлива без любові: «Тому першим заповідом християнської моралі є любов до Бога і до людини, а другим любов до ближнього свого, як до самого себе» [7, с. 160]. Сутність християнської моралі Г. Ващенко як великий педагог, психолог передав словами апостола Павла у «Посланні до коринтіян», вони наповнені глибоким психологічним змістом: «Любов довго терпить, має милосердя, любов не заздрить, не пиша-

ється, не гордує, не бешкетує, не шукає свого, не дратується, не мислить зла, не радується неправдою, а співрадується істиною, все покриває, всьому вірить, на все надіється, все зносить. Любов ніколи не зникає, хоч і пророцтва припиняться, мови замовкнуть і знання скасуються» [7, с. 160].

Любов християнська вчить людину бути лагідною, терпеливою, доброзичливою, чесною, правдивою, милосердною, не красти, не вбивати, але разом з тим бути діяльною відносно всякого зла, особливо «коли воно поширюється у суспільстві» [7, с. 162]. Боротьбу зі злом треба проводити для перемоги добра у громадському і державному житті, – вважав педагог. Аналогічно у міжнародному житті християни повинні прагнути мирного співжиття усіх народів світу, щоб кожна нація змогла жити, працювати вільно, розвивати свої таланти, здібності, збагачуючи цим світову культуру. Але якщо зло коїться в міжнародних стосунках, воно повинно бути покаране. «Християнство не заперечує держави як земної установи, закликає вірян виконувати накази влади та шанувати представників влади» [7, с. 163]. Але християнство засуджує ідолопоклонство до представників влади, що принижує гідність безсмертної душі людини, – писав педагог.

Г. Ващенко зазначав, що норми моралі створювались, удосконалювались українським народом протягом сторіч. Важливу роль у моральному вихованні він відводив родині, «бо родина завше була найважливішою підвалиною життя суспільного, а значить і державного» [5, с. 186]. Педагог вважав, що родинні цінності закладають підвалини чистоти взаємовідносин у сім'ї, регулюють стосунки різних поколінь, сприяють виробленню таких понять, як подружня вірність, стають складовими елементами культури, притаманної українцям, їхнім історичним надбанням. Саме в родині закладаються основи формування моральних цінностей у дітей, виховується потреба у їх засвоєнні.

Він закликав виховувати у юнацтва моральну чистоту, свідомість дівочої та юнацької честі, підкорення статевих почуттів законам моралі; виховувати в молоді свідомість власної людської гідності. Важливо наголосити, що з моральним вихованням педагог пов'язував виховання волі і характеру, яке передбачало наявність таких рис, як принциповість, здатність ставити перед собою життєву мету, рішучість, упертість, наполегливість у досягненні своєї мети. Разом з тим вольова людина покликана бути розсудливою, стриманою, уміти володіти собою. З віком цей процес повинен допомогти дитині опанувати нормами загальнолюдської моралі, серед яких найбільш необхідними вважав християнські ідеали любові, добра, віри, надії, милосердя, правди, справедливості, людяності [7, с. 187].

Педагог наголошував, що в процесі морального виховання особистості необхідно формувати в неї національну усвідомленість, любов до рідного краю, до рідної землі, мови, звичаїв, традицій, до свого народу, його культури, духовної спадщини [4, с. 8-9].

Моральне виховання за Г. Ващенком нерозривне з релігійністю. Виокремлюючи завдання виховання молоді, Г. Ващенко наголошував на важливості морально-релігійного виховання молоді. Він зазначав, «що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах» [5, с. 185].

Особливу увагу він звертав на виховання в українській молоді патріотизму на християнських засадах. Морально-духовне вдосконалення особистості Г. Ващенко вбачав у вихованні любові до праці і працездатності. Серед мотивів праці педагог виділяв «інтереси суспільства, яким підкорюються інтереси особисті» [5, с. 186]. Вчений вважав, що не менш важливим завданням школи є виховання бадьорості і життєрадісності, віри у свою справу, в наше майбутнє і в наші сили, в перемогу добра над злом, правди над неправдою [5, с. 187].

При вирішенні завдань морального виховання особливу увагу педагог звертав на формування таких якостей в особистості, як наявність світогляду, який базується на ідеалістично-релігійній основі, високої принциповості, чесності, гуманності й доброти, товаришкості і солідарності, чемності, поваги до старших, стриманості у поведінці і висловлюваннях; дисциплінованості, терпимості, уміння володіти собою і не губитися при поразках, рішучості. Всі ці риси необхідно виховувати одночасно, бо кожна з них існувати сама по собі не може. Педагог зазначав, що «особистість людини є цілістю, в якій одна риса органічно поєднується з іншою» [3, с. 118, 119].

Таким чином, виховання моральних цінностей у дітей можливе тільки в поєднанні процесу самовизначення людини в різних сферах її життєдіяльності: в громадському житті, в родині, природі, індивідуальному розвитку. Г. Ващенко підкреслював, що головне не «види виховання» – релігійне, фізичне і т. д., а потреба людини «у засвоєнні тих цінностей (ідей, понять, норм), які на різних рівнях регулювали б її стосунки із зовнішнім (соціальним і природним) середовищем та відповідали б послідовності її природного становлення – її дорогу сходишками до духу» [1, с. 385].

Отже, на основі ретроспективного аналізу педагогічної спадщини Г. Ващенка висвітлено погляди педагога на необхідність і потребу звернення до християнських цінностей у моральному вихованні особистості. Християнські цінності формувались протягом століть, лежать в основі народної педагогіки і є головним джерелом морального виховання дітей. На переконання Г. Ващенка, саме християнські цінності – в основі українського виховного ідеалу, який необхідно брати за зразок для виховання особистості з раннього дитинства. Вони відіграють головну роль у формуванні особистості.

Парадигма духовності Г. Ващенка формувалася під впливом подій на початку ХХ століття, активним учасником яких він був. Після повалення самодержавства, приходу до влади Тимчасового уряду в Україні 3 березня 1917 року з'явився новий орган влади – Центральна Рада, яка взяла курс на відродження національної школи, організацію системи освіти. Про це свідчать матеріали I та II Всеукраїнських вчительських з'їздів, учасником останнього (10-12 серпня 1917 р.) був і Г. Ващенко. Він активно підтримував принципи побудови нової школи, брав безпосередню участь у роботі українознавчих курсів у Києві, читав лекції на курсах підвищення кваліфікації вчителів в Лохвиці, Ромнах, Прилуках, Хоролі, працював над створенням «авторської» школи у містечку Білики Кобеляцького повіту на Полтавщині, де проводив експериментальну і наукові та навчальні дослідження з педагогіки, психології. Творчі надбання Г. Ващенка лягли в основу його наукової спадщини, в якій знайшли своє відображення і питання духовного виховання молоді. Г. Ващенко, як і педагоги того часу В. Дурдуківський, О. Музиченко, С. Русова, Я. Чепіга, теоретичною основою відродження національної школи вважав національну парадигму духовності у поєднанні з християнськими цінностями.

Педагогічна спадщина Г. Ващенка безсумнівно переконує нас у тому, що духовний розвиток особистості не можливий без живої віри, взаємодії людини з Богом, без спрямування особистості до праці над своєю духовною досконалістю. Видатний український вчений, психолог у своїх працях звертався до традицій духовного виховання, які вироблені християнською культурою впродовж тисячоліття, поєднуючи їх з національними цінностями.

Фундаментом духовного виховання дитини за Г. Ващенком є Бог, тисячолітні надбання духовної культури, традиції українського народу, звичаї, обряди, тобто поєднання релігійних та національних надбань. Для Г. Ващенка важливим критерієм духовності особистості є виховання молоді під гаслом: «Служба Богові й Батьківщині» [5, с. 174]. Це означало, «що добробут Батьківщини має бути заснований на засадах християнства... а Службу Батьківщині треба усвідомлювати не лише як свій особистий обов'язок, а як сенс всього свого життя, без чого не варто жити» [5, с. 175].

Духовне виховання дитини починається в родині від її народження і здійснюється впродовж всього життя. З перших років життя виховання дитини відбувається в сім'ї: оточення, природа, дитячі ігри стають джерелом дитячих радощів, викликають любов до ближніх, до рідного краю [4, с. 17]. Особливу роль відіграють взаємини між батьками: «В першу чергу мають бути повні любові і взаємної пошани відносини між батьками, цілковита згода між ними й відсутність сварок. Особливо велике значення у вихованні молоді мають святочні традиції» [10, с. 266].

Педагог зазначав, що, починаючи з 3-х років, треба формувати у дитини любов до Батьківщини, наповнювати виховання духовним змістом. І в цьому процесі важливу роль відіграють традиції і мова: «Через традицію передається й мова, що є найціннішим скарбом людства і разом з тим найкращим засобом традиції. В мові народу відбивається душа його» [4, с. 8]. У дошкільному віці до впливу родини додається спілкування з однолітками та дорослими людьми з найближчого оточення.

У більш старшому віковому періоді особистого розвитку у духовному формуванні дитини беруть участь такі соціальні інститути, як школа та церква. «У вихованні дітей шкільного віку, особливо підлітків і юнаків, першу роллю має школа. Але це не означає розриву між родиною і школою», – зазначав Г. Ващенко [9, с. 65]. Між ними повинен бути міцний зв'язок, вони повинні діяти в одному напрямку. Школа може виховувати в дітей пошану до батьків і старших людей, а батькам потрібно цікавитися шкільним життям дітей, – вважав педагог. Педагог підкреслював, що «виховання молоді тільки тоді може дати великі позитивні наслідки, коли родина, виховні заклади, церква і суспільство будуть діяти в повній взаємній згоді і в одному напрямку» [3, с. 118].

Аналізуючи дану проблему, звертаємо увагу на думку Г. Ващенка про те, що наймогутнішим знаряддям духовного й культурного розвитку особистості є мова: «Тому в навчальному плані загальноосвітньої школи рідна мова має посісти почесне місце. В ній відбиваються культурні здо-

бутки народу, його історія, світогляд та його психічні властивості. Це один з найдорожчих скарбів народу. Саме в цьому аспекті й має вивчати молодь рідну мову» [8, с. 133].

Окрім того, першорядного значення надавав педагог виробленню світогляду у процесі навчання і виховання української молоді. Зокрема, важливу роль він відводив як циклу гуманітарних, так і природничо-математичних наук. Г. Ващенко зазначав, що «Хоч дисципліни розподілені по окремих циклах і хоч кожна з них являє собою окрему систему знань, буття є єдине. Тому одне з важливих завдань школи – дбати про суцільність знань, що їх вона подає учням» [8, с. 134]. Отже, педагог вважав, що тільки вільна творча праця може служити важливим чинником розвитку духовності української молоді.

На духовне становлення нашого народу великий вплив мала українська народна пісня, українська літературна творчість, фольклор, релігійні традиції. Християнська віра глибоко увійшла у побут і психіку селян. Народні пісні є одним із наймогутніших чинників у вихованні національної свідомості нашого народу, – зазначав педагог [6, с. 222]. Г. Ващенко надавав великого значення трудовому вихованню дітей та їх соціалізації. «До останнього часу наш нарід виявляє любов до праці, звичайно до праці вільної, а не рабської» [6, с. 226]. Як зазначає М.Д. Прищак, на початку ХХ століття відбувається процес формування соціологічної парадигми духовності, складовою якої стає трудовий чинник [11, с. 8]. На важливості соціального виховання наголошував і Г. Ващенко, пов'язуючи його з родинним вихованням, умінням дитини брати участь в дитячих іграх, приученням дітей шкільного віку до ретельного виконання громадських обов'язків, несення відповідальності перед шкільною громадою і педагогами, що допоможе виховати навички до громадської роботи та риси свідомого громадянина [5, с. 179].

У формуванні особистості велику роль можуть відігравати позашкільні заклади та молодіжні організації: «Вони доповнюють школу й роблять те, чого школа іноді зробити не зможе. Це перш за все активна співпраця молоді, що виховує дух товарищескості, солідарності й дисциплінованості. З цим пов'язаний розвиток ініціативи, здібності орієнтації, сміливості й рішучості. В українських молодечих організаціях, крім того, виховується любов до Батьківщини, прагнення до боротьби за її волю» [9, с. 66]. Отже, духовно-моральні цінності є базовими для виховного ідеалу, розробленого Г. Ващенком, який є основою концепції національного виховання української молоді.

Узагальнюючи вищесказане, можемо зробити висновок, що при розробці моделі національного українського виховного ідеалу, Г. Ващенко головну роль відводив вихованню духовних цінностей в особистості. Педагог вважав, що робота над духовною досконалістю особистості неможлива без повернення до традицій духовного виховання, виробленого тисячолітньою християнською культурою. Саме християнський принцип любові до ближнього здатний підняти загальнолюдську систему цінностей до сучасного рівня.

Аналізуючи творчу спадщину Г. Ващенка, доходимо висновків, що у концепції національного виховання, розробленій педагогом, пріоритетне місце займають проблеми духовного виховання української молоді. За спадщиною Г. Ващенка шлях до духовності лежить: по-перше, через засвоєння надбань національної культури – фольклору, літератури, мистецтва; по-друге, через передачу традицій, звичаїв, які носять національний характер; по-третє, через зростання рівня свідомості громадян. Система цінностей підростаючого покоління повинна формуватися в такий світогляд, в основі якого лежали б духовні і моральні складові.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проведене дослідження дає підстави зробити висновок про те, що педагогічна спадщина Г. Ващенка ґрунтується на християнських рисах виховання і спрямована на відродження моральності у суспільстві та розв'язання українським народом одного із найважливіших завдань: «піднести на високий рівень свою духовну культуру, освіту, науку й мистецтво, стати врівень з передовими народами Європи й Америки» [5, с. 163]. Здійснений нами аналіз підкреслює вагомий внесок творчої спадщини Г. Ващенка у контексті розробки духовно-моральних аспектів у концепції українського виховного ідеалу.

Проведене дослідження дало можливість виокремити такі положення: по-перше, у концепції українського національного виховного ідеалу головна роль відводиться формуванню духовно-моральних цінностей; по-друге, духовно-моральне виховання особистості у концепції українського-виховного ідеалу займає пріоритетне місце; по-третє, принципи християнської моралі та української духовності обов'язково слід поєднувати з національними цінностями; по-чет-

верте, шляхи формування основних принципів українського виховного ідеалу тісно пов'язані із засобами релігійного виховання, формуванням світогляду особистості через вплив родини, школи, мови, засвоєння надбань національної культури, передачу традицій, звичаїв; по-п'яте, у формуванні духовно-моральних цінностей важливим чинником є тісна взаємодія таких інститутів виховання як родина, виховні заклади, церква і суспільство. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження творчої спадщини Г. Ващенка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А. М. "Служба Богові й Батьківщині" : (Г. Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок) : наук.-метод. посіб. / А. М. Бойко. – К. : ІЗМН, 2001. – 427 с. – Бібліогр.: с. 424–426.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – Ч.1. Психологія волі і характеру / Г. Ващенко. – Лондон : Вид-во Спілки Української Молоді, 1952. – 256 с.
3. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – Ч.2. / Г. Ващенко. – Боффо-Мюнхен : Видавництво Спілки української молоді, 1957. – 270 с.
4. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини / Г. Ващенко // Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич : Видавничка фірма "Відродження", 1997. – С. 65–101.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 190 с. – (Твори ; т. 1).
6. Ващенко Г. Виховна роля мистецтва (виховна роля української народної пісні) / Г. Ващенко // Визвольний шлях. – 1956. – № 1. – С. 49–53.
7. Ващенко Г. Мораль християнська і комуністична / Григорій Ващенко // [Твори] / Григорій Ващенко. – К., 2000. – [Т. 4] : Праці з педагогіки та психології. – С. 141–195.
8. Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді / Григорій Ващенко // [Твори] / Григорій Ващенко. – К., 2000. – [Т. 4] : Праці з педагогіки та психології. – С. 115–140.
9. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні / Г. Ващенко. – Мюнхен : Накладом Центрального комітету СУМ, 1957. – 48 с.
10. Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді / Г. Ващенко // Визвольний шлях. – 1954. – Ч. 5. – С. 29–34.
11. Прищак М. Д. Розвиток поняття духовності в педагогічній думці України періоду національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.): спроба парадигмального аналізу // Пед. і психол. – 2006. – № 2. – С. 120-130.

REFERENCES

1. Bojko A. M. "Sluzhba Bohovi j Bat"ktivshhyni" : (H. Vashchenko: al"ternatyva pohlyadiv i ocinok) : nauk.-metod. posib. / A. M. Bojko. – K. : IZMN, 2001. – 427 s. – Bibliogr.: s. 424–426.
2. Vashchenko H. Vuxovannya voli i karakteru. – Ch.1. Psyholohiya voli i karakteru / H. Vashchenko. – London : Vyd-vo Spilky Ukrayins"koyi Molodi, 1952. – 256 s.
3. Vashchenko H. Vuxovannya voli i karakteru. – Ch.2. / H. Vashchenko. – Boffalo-Myunxen : Vydavnyctvo Spilky ukrayins"koyi molodi, 1957. – 270 s.
4. Vashchenko H. Vuxovannya lyubovy do Bat"ktivshhyny / H. Vashchenko // Vybrani pedahohichni tvory / H. Vashchenko. – Drohobych : Vydavnycha firma "Vidrodzhennya", 1997. – S. 65–101.
5. Vashchenko H. Vuxovnyj ideal : pidruch. dlya pedahohiv, vuxovnykiv, molodi i bat"ktiv / H. Vashchenko. – Poltava : Poltav. visn., 1994. – 190 s. – (Tvory ; t. 1).
6. Vashchenko H. Vuxovna rolya mystectva (vuxovna rolya ukrayins"koyi narodnoyi pisni) / H. Vashchenko // Vyzvol"nyj shlyax. – 1956. – № 1. – S. 49–53.
7. Vashchenko H. Moral" xrystyans"ka i komunistychna / Hryhorij Vashchenko // [Tvory] / Hryhorij Vashchenko. – K., 2000. – [T. 4] : Praci z pedahohiky ta psyholohiyi. – S. 141–195.
8. Vashchenko H. Osnovni zasady rozumovoho vuxovannya ukrayins"koyi molodi / Hryhorij Vashchenko // [Tvory] / Hryhorij Vashchenko. – K., 2000. – [T. 4] : Praci z pedahohiky ta psyholohiyi. – S. 115–140.
9. Vashchenko H. Proekt systemy osvity v samostijnij Ukrayini / H. Vashchenko. – Myunxen : Nakladom Central"noho komitetu SUM, 1957. – 48 s.
10. Vashchenko H. Rolya relihiyi v zhytti lyudstva i relihijne vuxovannya molodi / H. Vashchenko // Vyzvol"nyj shlyax. – 1954. – Ch. 5. – S. 29–34.

11. Pryshhak M.D. Rozvytok ponyattya duxovnosti v pedahohichnij dumci Ukrayiny periodu nacional"no-vyzvol"nyx zmahan" (1917-1920 rr.): sprobа paradyhmal"noho analizu // Ped. i psyxol. – 2006. – № 2. – S. 120-130.

LESIA PETRENKO

SPIRITUAL AND MORAL UPBRINGING OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF CREATIVE HERITAGE OF GRIGORIY VASHCHENKO

The article deals with the problems of formation of spiritual and moral values of children in the creative heritage of the great Ukrainian teacher Grygoriy Vaschenko. The author analyzes the main approaches of the teacher to the tasks of spiritual and moral upbringing of youth. The deep significance of the scholar's opinion on the assimilation by younger generations of national traditions, cultural heritage of the people and the presence of the ideal for imitation is emphasized. The importance of the Christian foundation in the formation of two basic principles of the educational ideal – Christian morality and Ukrainian spirituality is characterized. The expediency of the Ukrainian teacher's explanation of the strategy of close interaction of such institutes of education as the family, educational institutions, church and society is shown. It is proved that the spiritual and moral aspects of the heritage of G. Vashchenko are basic in the conception of the Ukrainian educational ideal.

The modern paradigm of education involves recognizing man as the main value that develops in conjunction with the global world. The ideas and thoughts of G. Vashchenko are needed today in Ukraine, especially in the development of the national education system, in particular on such important issues as spirituality and morality. The purpose of the article is to study the role and place of the spiritual and moral upbringing of the individual in the development of the concept of the Ukrainian educational ideal in the heritage of the outstanding Ukrainian teacher of the twentieth century G. Vashchenko.

The analysis of the scientific works of G. Vashchenko proves that the problem of the spiritual and moral upbringing of the individual is one of the leading in the creative heritage of scientist.

Since morality is closely linked to the nature of man, the conditions of his life, religious beliefs, then there are systems of morality inherent in individual peoples, - said G. Vashchenko. The system of morality of every nation characterizes the solution of the main issues: the nature of man, the main purpose of his life and the criteria of morality. According to the educator, most of the population in Europe, America and Australia adhere to Christian morals. The pedagogue is convinced that the ideal of the Ukrainian is based on two basic principles: Christian morality and Ukrainian spirituality. G. Vashchenko developed a model of the educational ideal of Ukrainian youth, in particular aspects of the theory of national moral education ("Education of the will and character" (1952-1957), "Education of love for the motherland" (1954), "Educational ideal" (1964), "Moral Christian and communist" (1962).

G. Vashchenko noted that the norms of morality were created, perfected by the Ukrainian people for centuries. He believed that the family values laid the foundation for the purity of relations in the family, regulate the relations of different generations, promote the development of such concepts as marital fidelity, become the constituent elements of culture inherent in Ukrainians and their historical heritage. It is in the family that the foundations of the formation of moral values in children are laid, the need for their mastering is raised. The teacher emphasized that in the process of moral education of a person it is necessary to form in it a national awareness, love to his native land, language, customs, traditions. The moral education of G. Vashchenko is inseparable from religiousness. G. Vashchenko emphasized the importance of moral and religious education of youth. He paid special attention to the upbringing of patriotism in the Ukrainian youth on a Christian basis. G. Vashchenko saw the moral and spiritual perfection of personality in the education of love for work.

In solving the problems of moral education, the teacher paid special attention to the formation of such qualities in personality as availability of a worldview, based on an idealistic-religious basis, high principles, honesty, humanity and kindness, sociability and solidarity, courtesy, respect for the elders, restraint in behavior and utterances; discipline, tolerance, ability not to be lost in defeats, decisiveness.

Analyzing G. Vashchenko's creative heritage, we draw the conclusion that in the concept of national education, developed by the teacher, the problems of spiritual education of Ukrainian youth take on a priority place. According to G. Vashchenko's heritage, the path to spirituality lies: first, through the acquisition of national culture - folklore, literature, and art; and secondly, through the transfer of traditions, customs that are national in nature; and thirdly, due to the increase in the level of consciousness of citizens. The system of values of the rising generation should be formed in such a worldview, which is based on spiritual and moral components.

Thus, the study leads to the conclusion that G. Vashchenko's pedagogical heritage is based on the Christian traits of education and aims at the revival of morality in society and the resolution of one of the most important tasks by the Ukrainian people: to bring to a high level their spiritual culture, education, science and art, to become at the same level with the advanced peoples of Europe and America.

The study made it possible to distinguish the following provisions: first, in the concept of the Ukrainian national educational ideal, the main role is assigned to the formation of spiritual and moral values; secondly, the spiritual and moral upbringing of the individual in the concept of the Ukrainian-educational ideal takes the priority place; thirdly, the principles of Christian morality and Ukrainian spirituality must necessarily be combined with national values; fourth, the ways of forming the basic principles of the Ukrainian educational ideal are closely linked to the means of religious education, the formation of a person's outlook through the influence of the family, school, language, the acquisition of national culture, the transfer of traditions, customs; fifthly, in the formation of spiritual and moral values, an important factor is the close interaction of such institutions of education as the family, educational institutions, the church and society.

Key words: *G. Vashchenko, Ukrainian spirituality, Christian morality, educational ideal, national traditions, cultural heritage.*

Одержано 02.09.2018р.